

Lakin erməni təxibatları davam edir. Azərbaycan SSR DQMV-də yaşayan ermənilər Ermənistən SSR rəhbərliyinə coxsayılı müraciətlər ünvanlayaraq sözden işe keçməyi tələb etməye başladılar. 1968-ci il aprelin 23-24-də Ermənistən KP MK-nin birinci katibinə, respublika Nazirlər Sovetinin sədrinə və Ali Sovet sədrinə ünvanlanmış 100-ə qədər anonim məktub aşkar edilmişdi. "Əzəli erməni torpaqları"nın Ermənistən SSR-e qaytarılması məsəlesi bu məktubların əsas məzmununu təşkil edirdi. 1959-1961-ci illərdə Azərbaycan KP MK-nin II katibi işləmiş Vladimir Semicastni rusiyalı jurnalist Andrey Karaulova verdiyi müsahibəsində həmin dövri bele xatırlayır: "...Qarabağ ətrafında müxtəlif şayiələr və dedi-qodular yayılırdı, qeyri-sağlam hadisələr baş verirdi... Mən onların konfransında çıxış edəndə mənə saysız-hesabsız suallar verdilər: bu bele deyil, o bele deyil. Mən onlara vəziyyətinə nə yerde olduğunu dedim. Sonradan orada kimi isə rəhbərlikdə dəyişdilər, vilayət komitesinə ikinci katib təyin etdilər və vəziyyət bir qədər düzəldi".

1960-ci illərin əvvəllərində SSRİ hökumətinin xaricdə yaşayan ermənilərə növbəti dəfə Sovet İttifaqına köçməyə icaze vermesi, "Daşnakşütün" partiyasının casusluqla məşğul olan bölmələrini xeyli feallaşdırıcı və onlar repatriasiya kanalları vasitəsilə həmsərhəd olan ölkələrdən Ermənistən SSR ərazisine müxtəlif təxibatçı qrupların keçirilməsinə çalışıdalar. SSRİ Nazirlər Sovet DTK-nin II Baş İdarəsinin 1962-ci il fevralın 2-də Azərbaycan SSR DTK-nin II şöbəsinin rəisi Heydər Əliyevə göndərdiyi tam məxfi məktubda bu məlumatlar özəksini tapmışdı. Heydər Əliyevin məktuba qoymuş dərkənarda xariçi ölkələrdə fealiyyət göstərən erməni daşnak təşkilatlarının SSRİ sərhədlerinin Azərbaycan SSR ərazisini pozduqları halda yaxalanmaları haqda tapşırıqlar verilmişdi. 1962-ci il iyunun 24-də isə Azərbaycan SSR DTK-ya daxil olan məlumatə görə, SSRİ dövlətinin başçısı N.S.Xruşşovun Ermənistən SSR-e sefəri ərefəsində erməni millətçiləri tərəfindən respublikada yadıqları sayıaya görə, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Azərbaycan SSR tərkibindən çıxarılaq Ermənistən SSR tərkibinə veriləcəyi gözlenirdi. Bu məqsədlə, N.S.Xruşşovun ünvanına 2500 nəfərin imzalandığı məktub göndərilmiş və burada DQMV-nin ya Ermənistən SSR, ya da RSFSR-in tərkibinə verilməsi tələb olunurdu. Ermənistən SSR və DQMV-də yaşayan ermənilərin bələ feallışmalarının bir səbəbi da xərici ölkələrdə yaşayan erməni diaspor təşkilatlarından alıqları dini-ideoloji və maddi yardımçıları idi. Bütün bu işlər isə Ermənistən SSR rəhbərliyinin himayəsi və nezareti altında həyata keçirildi. Buna görə də, onların 1964-cü il mayın 18-də N.S.Xruşşova ünvanlıqları yeni müraciət bu sözlərə bitirdi: "Biz Dağlıq Qarabağ məsələsinə dair qərarın təcili qəbul olunmasında təkid edirik: ya muxtar vilayət və ermənilərin yaşadıqları ətraf rayonlar Ermənistənə birləşməli, ya da onlar birbaşa SSRİ-nin bir hissəsi olmalıdır". 1965-ci ilin iyununda Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının DQMV filialının katibi B.Ulubabəyov muxtar vilayətin erməni millətindən olan məsul partiya və sovet işçilərinin imza-

# QONDARMA ERMANI SOYQIRIMI VƏ YA ERMANI FAŞİZMİNİN AZƏRBAYCAN XALQINA QARŞI TÖRƏTDİYİ CİNAYƏTLƏR

ladiği ərizəni Sovet İttifaqı KP MK-ya göndərir. Azərbaycan SSR Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsi bu barede respublika rəhbərliyinə məlumat vermİŞ və təxibatçıları qarşısını almaq üçün zəruri tədbirlər görmüşdür. 1966-ci ildə gizli fealiyyət göstəren 40 nəfər üzvü olan "Erməni gənclər ittifaqı" adlı təşkilatın İrvandən olan emissarları muxtar vilayətin ərazisində öz özəklərini tələb etməyə cəhd göstərdikləri zaman respublika xüsusi idarət orqanları tərəfindən onları qarşısı alınmışdır.

1966-ci ilin avqustunda isə Sovet İttifaqı KP MK-nin Baş katibi L.Brejnev ünvanına göndərilən və altında 2000-ə qədər erməni "ziyalı"nın imzası olan məktubda deyilir: "Qarabağ ərazisine və milli tərkibinə görə Ermənistənindir, quruluşuna, mənəvi dünyası və məişətinə görə Ermənistənindir, Qarabağın tarixi Ermənistən tərixidir, Qarabağın dili, incəsənəti və edəbiyyatı ermənilərindir. Nezəre alınsa ki, Ermənistən SSR mövcuddur, onun ayrılmaz hissəsini sünə şəkilləde Sovet Ermənistənindən ayırmak məqsədəyən deyil". "Ermənistən SSR-in elm və mədəniyyət xadimlərinin Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının XXIII qurultayına müraciəti" adlı bu məktub haqqında 1966-ci il sentyabrın 30-da Ermənistən KP MK-nin birinci katibi A.Koçinyanın və Nazirlər Sovetinin sədri B.Muradının Sovet İttifaqı KP MK-ya ünvanlıqları məktubda da məlumat verilir. Məktubun müəllifləri DQMV-nin və Naxçıvan MSSR-in yaranması ile bağlı tarixi "faktları" və "sanədləri" istədikləri kimi yozaraq, daha doğrusu, saxlaşıdıraraq, həmin ərazilərə olan iddialarını siyasi, iqtisadi və etnik amillərlə, "DQMV zəhmətkeşlərinin müxtəlif təbəqələrindən olan insanların Ermənistən KP MK-ya coxsayılı məktubları" ilə əsaslandırmışdır. Həmin vaxt Azərbaycan SSR DTK sadrının müavini olmuş Heydər Əliyev sonralar, artıq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti olduğu dövrə bə hadisələri belə xatırlayırdı: "Yadimdardır, 1966-ci, ya 1967-ci ildə id, Moskvadan bir qərar gəldi. O vaxt Axundov məni çığrırdı. Sov.İKP MK-nin qərarı id, yazmışdır ki, "Azərbaycan KP MK-ya - Axundovala, Ermənistən KP MK-ya - Koçinyana tapşırılsın ki, bu məsələni müzakirə edib məruzə etsinlər". Bu nə demək idi? Deməli, Azərbaycanın məsələsini həll etməyi Ermənistənə tapşırırlar. Elə bununla da onu həll edirdilər, - yeni "siz gedin, onları bu məsələni həll edin". O, deyəcək ki, mənim olmalıdır, biz de deyəcəyik ki, yox. Oturduq, məsləhətləşdik. Mən ona dedim ki, bilirsiniz, Siz Moskvaya getmeli və Brejnevlə görüşməlisiniz. Getdi və Brejnev başa saldı. Brejnev onu anladı və özü də o qərarı leğv etdi. Bu, 1967-ci ildə olan hadisədir".

Ermənistən SSR-in Azərbaycan SSR-ə qarşı ərazi iddiaları fonunda 1967-ci ildə Azərbaycan SSR DQMV ətrafında vəziyyət yenidən gərginləşdi. Bu baxımdan Heydər Əliyevin 1967-ci il iyunun 26-də Azərbaycan KP MK-nin birinci katibinə

bi V.Y.Axundova yazdığı 10/579 №-li məxfi məktub diqqəti cəlb edir. Məktubda deyilirdi ki, iyun ayının 23-dən 24-nə keçən gecə Xankendidə bəzi küçələrdə erməni dilində 8x9 sm ölçündə 300 vərəqə yayılmışdır. Həmin vərəqələrde Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti ərazisinin Ermənistən SSR-ə birləşdirilmesi tələb edilir və millətçi fikirləri ietri sürülürdü. 1967-ci ilin iyulunda Xankendidə ermənilərə azərbaycanlılar arasında münaqişə olmuş və qan tökülmüşdür. Münaqişəyə səbəb Azərbaycan SSR DQMV

millətçilik ruhunda yazılmış müraciətləri və digər təxibat xarakterli çap materiallarını kütləvi şəkilde buraya gətirərək yayırdılar".

1968-1969-cu illərdə de Dağlıq Qarabağda erməni millətçilərinin təxibatçıları davam edirdi. Azərbaycan SSR DTK-nin sədri Heydər Əliyev 1969-cu ilin aprel ayında Azərbaycan KP MK Partiya Nəzərəti Komitəsinə göndərdiyi məruzəsində yazırırdı: "Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində millətçi əhvali-ruhiyyə mövcuddur. Son illərdə vəqayıtda yaşayan millətçi ünsürlər

ti tərəfindən təqdim olunmuş qrafik təsviri beyənilər; Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə tapşırılsın ki, respublika sərhədi təsvirin müvafiq sahələrde Ermənistən SSR nümayəndələri ilə birlikdə naturaya keçirilməsi 1969-cu il noyabrın 1-dək təmin etsin. Azərbaycan KP MK Bürosunun 1969-cu il 21 may tarixdə keçirilən iclasında iki respublika arasında sərhədlerin coğrafi təsviri rəsədli etməyə dair Azərbaycan SSR Ali Sovetinin qərar layihəsi bəyənilmişdir.

Lakin 1968-ci il 28 oktyabr tarix-

li qərarında müəyyən edilmiş sərhədlər Gədəbəy rayonu Hacılar kəndinin əhalisinin etirazına səbəb olmuş və onlar 1969-cu ilin iyun ayında müəyyən olunmuş sərhəd zolağından kəndən qalmış torpaqların onlara qaytarılmasını tələb etmişdilər. Arxiv sənədlərindən məlum olur ki, Heydər Əliyev Azərbaycan SSR-ə rəhbər seçiləndən bir həftə sonra, 1969-cu il iyunun 22-də Azərbaycan KP MK Bürosunun iclasında Gədəbəy rayonunun kolxozları ətrafında yaranmış ağır vəziyyət haqqında məsələni cəsərətə qaldırmış və müzakire etmişdi. Neticədə, Azərbaycan KP MK birinci katibi Heydər Əliyevin və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri Ə.Əlihanovun imzası ilə Gədəbəy rayonu kolxozlarının iqtisadiyyatının dirçəlməsi, sosial problemlərinin həlli məqsədile 9 maddədən ibarət geniş tədbirlər planını nəzərdə tutan xüsusi qərar qəbul edilmişdi. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, 1982-ci ilin dekabrında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə təyin olunduqdan sonra iki respublika arasında yenidən sərhədlerin ayrı-ayrı sahələri üzrə mübahisələr yaranmışdı. 1977-ci ilde SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən Ermənistən SSR rəhbərliyi erməni Qırıqyan kilsəsinin təhrikli ilə yenidən Azərbaycan SSR-in DQMV-ə erməni separatizmi açıq aşkar şəkildə təbliğ olunurdu. Qeyd etmək lazımdır ki, bu proses M.S.Qorbaçovun SSRİ rəhbəri seçiləndən sonra daha geniş miqyas alırdı. 1985-ci ilin əvvəlində Ermənistən KP MK birinci katibi K.Dəmirciyən Sov.İKP MK-nin Siyasi Bürosuna qondarma "erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə mərciat edir. Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə təyin olunduqdan sonra iki respublika arasında yenidən sərhədlerin ayrı-ayrı sahələri üzrə mübahisələr yaranmışdı. 1977-ci ilde SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən Ermənistən SSR rəhbərliyi erməni Qırıqyan kilsəsinin təhrikli ilə yenidən Azərbaycan SSR-in DQMV-ə erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə mərciat edir. Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə təyin olunduqdan sonra iki respublika arasında yenidən sərhədlerin ayrı-ayrı sahələri üzrə mübahisələr yaranmışdı. 1977-ci ilde SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən Ermənistən SSR rəhbərliyi erməni Qırıqyan kilsəsinin təhrikli ilə yenidən Azərbaycan SSR-in DQMV-ə erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə mərciat edir. Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə təyin olunduqdan sonra iki respublika arasında yenidən sərhədlerin ayrı-ayrı sahələri üzrə mübahisələr yaranmışdı. 1977-ci ilde SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən Ermənistən SSR rəhbərliyi erməni Qırıqyan kilsəsinin təhrikli ilə yenidən Azərbaycan SSR-in DQMV-ə erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə mərciat edir. Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə təyin olunduqdan sonra iki respublika arasında yenidən sərhədlerin ayrı-ayrı sahələri üzrə mübahisələr yaranmışdı. 1977-ci ilde SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən Ermənistən SSR rəhbərliyi erməni Qırıqyan kilsəsinin təhrikli ilə yenidən Azərbaycan SSR-in DQMV-ə erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə mərciat edir. Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə təyin olunduqdan sonra iki respublika arasında yenidən sərhədlerin ayrı-ayrı sahələri üzrə mübahisələr yaranmışdı. 1977-ci ilde SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən Ermənistən SSR rəhbərliyi erməni Qırıqyan kilsəsinin təhrikli ilə yenidən Azərbaycan SSR-in DQMV-ə erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə mərciat edir. Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə təyin olunduqdan sonra iki respublika arasında yenidən sərhədlerin ayrı-ayrı sahələri üzrə mübahisələr yaranmışdı. 1977-ci ilde SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən Ermənistən SSR rəhbərliyi erməni Qırıqyan kilsəsinin təhrikli ilə yenidən Azərbaycan SSR-in DQMV-ə erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə mərciat edir. Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə təyin olunduqdan sonra iki respublika arasında yenidən sərhədlerin ayrı-ayrı sahələri üzrə mübahisələr yaranmışdı. 1977-ci ilde SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən Ermənistən SSR rəhbərliyi erməni Qırıqyan kilsəsinin təhrikli ilə yenidən Azərbaycan SSR-in DQMV-ə erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə mərciat edir. Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə təyin olunduqdan sonra iki respublika arasında yenidən sərhədlerin ayrı-ayrı sahələri üzrə mübahisələr yaranmışdı. 1977-ci ilde SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən Ermənistən SSR rəhbərliyi erməni Qırıqyan kilsəsinin təhrikli ilə yenidən Azərbaycan SSR-in DQMV-ə erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə mərciat edir. Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə təyin olunduqdan sonra iki respublika arasında yenidən sərhədlerin ayrı-ayrı sahələri üzrə mübahisələr yaranmışdı. 1977-ci ilde SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən Ermənistən SSR rəhbərliyi erməni Qırıqyan kilsəsinin təhrikli ilə yenidən Azərbaycan SSR-in DQMV-ə erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə mərciat edir. Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə təyin olunduqdan sonra iki respublika arasında yenidən sərhədlerin ayrı-ayrı sahələri üzrə mübahisələr yaranmışdı. 1977-ci ilde SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən Ermənistən SSR rəhbərliyi erməni Qırıqyan kilsəsinin təhrikli ilə yenidən Azərbaycan SSR-in DQMV-ə erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə mərciat edir. Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə təyin olunduqdan sonra iki respublika arasında yenidən sərhədlerin ayrı-ayrı sahələri üzrə mübahisələr yaranmışdı. 1977-ci ilde SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən Ermənistən SSR rəhbərliyi erməni Qırıqyan kilsəsinin təhrikli ilə yenidən Azərbaycan SSR-in DQMV-ə erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə mərciat edir. Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə təyin olunduqdan sonra iki respublika arasında yenidən sərhədlerin ayrı-ayrı sahələri üzrə mübahisələr yaranmışdı. 1977-ci ilde SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən Ermənistən SSR rəhbərliyi erməni Qırıqyan kilsəsinin təhrikli ilə yenidən Azərbaycan SSR-in DQMV-ə erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə mərciat edir. Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə təyin olunduqdan sonra iki respublika arasında yenidən sərhədlerin ayrı-ayrı sahələri üzrə mübahisələr yaranmışdı. 1977-ci ilde SSRİ-nin yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən Ermənistən SSR rəhbərliyi erməni Qırıqyan kilsəsinin təhrikli ilə yenidən Azərbaycan SSR-in DQMV-ə erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə mərciat edir. Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev Moskvaya yəni vəzifəyə tə